

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ*

ΓΕΩΡΓΙΑ ΞΑΝΘΑΚΗ-ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ

α. Ἡ γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας

Ἡ ἱστορία τῶν τριῶν τελευταίων αἰῶνων τῆς πρώτης χιλιετίας π.Χ., πού στήν σύγχρονη ἱστοριογραφία ὀνομάζονται "ἑλληνιστικοί", εἶναι ἱστορία τῆς στενῆς ἐπαφῆς τῶν Ἑλλήνων μέ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἕναν αἰῶνα μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἀπέβη τὸ ἀναμφισβήτητο πνευματικὸ κέντρο τοῦ διευρυμένου ἑλληνιστικοῦ κόσμου, πού ἐκτεινόταν ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴ ὡς τὸ ἀνατολικὸ Ἰράν καὶ ἀπὸ τὸν Εὐξείνιο Πόντο ὡς τὴν Λιβύη καὶ τὸν Περσικὸ Κόλπο, καὶ περιεῖχε ψηφιδωτὸ λαὸν: Ἕλληνες, Ρωμαῖους, Ἑβραῖους, Βαβυλωνίους, Πάρθους καὶ Αἰγυπτίους. Οἱ Ἀλεξανδρινοί, μαρτυρεῖ ὁ λόγιος Ἀθηναῖος (περὶ τὸ 200 μ.Χ.), ἐκπαίδευσαν τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, ὅταν ἡ γενικὴ παιδεία ἔτεινε νὰ ἐξαφανισθῇ ἐξ αἰτίας τῶν συνεχῶν ταραχῶν στήν ἐποχὴ τῶν Διαδόχων (Ἀθῆν. 4,184b).

Τὸ Μουσεῖο τῆς Ἀλεξανδρείας, μία Ἀκαδημία, θὰ λέγαμε, στὸν περίβολο τοῦ βασιλικοῦ ἀνακτόρου, ἕνας χώρος γιὰ τίς Μοῦσες, δηλ. γιὰ τίς ἐπιστῆμες, τίς τέχνες καὶ τὴν ἐκπαίδευση, ἀπέβη τὸ σημαντικώτερο ἴδρυμα γιὰ τὴν διάδοση τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ στήν παγκόσμια ἱστορία. Ἡ Ἀλεξανδρινὴ Βιβλιοθήκη, συνδεδεμένη μέ τὸ Μουσεῖο, ἔγινε τὸ λίκνο τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλολογίας, τὸ κέντρο τῆς παιδείας, ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ ταξινομήθηκαν καὶ ἐρευνήθηκαν ἐπιστημονικὰ τὰ ὑπερχρονικὰ κείμενα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος

* Εἰσήγηση πού παρουσιάσθηκε στήν Αἴθουσα Καρατζᾶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζίας, τὴν 3η Δεκεμβρίου 2007 σὲ ἡμερίδα τῶν "Φίλων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀλεξανδρείας".

ἀπὸ τὸν Ὅμηρο ὡς τὸν 4^ο αἰ. π.Χ. Πρωταγωνιστὴς τῆς ἐντρυφήσεως στοὺς ἀνεξάντλητους θησαυροὺς τῆς κλασικῆς γραμματείας ἦταν ὁ "ποιητὴς ἅμα καὶ κριτικός", δηλ. ὁ ποιητὴς καὶ συγχρόνως ὁ φιλόλογος, ὅπως ὑπῆρξαν οἱ μεγαλύτεροι ποιητὲς τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων, ὁ μεστός καὶ ἐπιγραμματικὸς **Καλλιμάχος** καὶ ὁ συνεχιστὴς τοῦ Ὁμήρου **Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος**. Ὁ "ποιητὴς ἅμα καὶ κριτικός" προσέφερε ὑψηλὲς ποιητικὲς συνθέσεις ἀντλῶντας ἐμπνευση ἀπὸ τὴν γλῶσσα καὶ τὰ θέματα τῶν κλασικῶν συγγραφέων, στοὺς ὁποίους καὶ παρέπεμπε μὲ σειρὰ εὐφυῶν, ὑπαινικτικῶν ἀναφορῶν. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου τοῦ παπύρου, ποὺ παρείχε πρόσφορο καὶ ἐν ἀφθονίᾳ ὕλικό γραφῆς, συνέβαλε στὴν εὐρεία διάδοση τοῦ βιβλίου.

Τὸ στοιχεῖο ποὺ ἐπέτρεψε τὴν ὥσμωση τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς στοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους ἦταν ἀναμφισβήτητα ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, δηλ. ἡ χρῆση τῆς ἐπονομαζόμενης ἑλληνιστικῆς κοινῆς, ποὺ ἀποτελοῦσε τὴν ἐξέλιξη τῆς ἀττικῆς διαλέκτου τῶν κλασικῶν χρόνων.

Οἱ μείζονες ποιητὲς τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου δὲν χρησιμοποίησαν τὴν κοινὴ καθομιλουμένη, ἀλλὰ στράφηκαν πρὸς τὴν γλῶσσα καὶ τὴν λογοτεχνία τῆς κλασικῆς γραμματείας τοῦ 5ου καὶ 4ου αἰ. π.Χ.

Ἡ γλῶσσα καὶ ἡ λογοτεχνία τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου εἶναι γνήσιες: ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἐποχὴ τῆς ἀκμάζουσας Ἀλεξάνδρειας καὶ δὲν ἀποτελοῦν, ὅπως παλαιότερα πιστευόταν, στείρα μίμηση τῆς κλασικῆς γραμματείας.

Ἡ πνευματικὴ καὶ εἰδικώτερα ἡ γλωσσικὴ δυναμικὴ τῶν χρόνων τῶν Πτολεμαίων ἀναδεικνύεται μὲ τὴν καλλιέργεια τῶν ἐπιστημῶν, τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως καὶ τῆς λογοτεχνίας. Νέα λογοτεχνικὰ εἶδη ἐμφανίζονται μὲ προεξάρχοντα τὰ βουκολικὰ *Εἰδιύλλια* τοῦ Θεοκρίτου καὶ τὸ *ἐπίγλυιο* (δηλ. τὸ μικρὸ ἔπος), ὅπως ἦταν ἡ *Ἐκάλη* τοῦ Καλλιμάχου. Ἡ ποιητικὴ γλῶσσα ἔχει ἀρχαϊκά, παραδοσιακὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ δὲν εἶναι μιμητικὴ. Εἶναι πολύμορφη καὶ ἐπινοητικὴ μὲ πολλοὺς λεκτικοὺς νεωτερισμοὺς.

Ἡ γλῶσσα τοῦ Καλλιμάχου, τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου καὶ τοῦ Θεοκρίτου, γιὰ νὰ σταθοῦμε σὲ τρεῖς μεγάλες ποιητικὲς μορφές, ἐγκατασπεύρει μὲ ἄνεση στοιχεῖα ἀπὸ τὴν ἐπική, τὴν λυρική καὶ τὴν δραματικὴ ποίηση μαζί μὲ *ἅπαξ λεγόμενα*, σπάνιο λεξιλόγιο ἀλλὰ καὶ κάποιες ἐκφράσεις τῆς καθομιλουμένης.

Τὰ διαφορετικὰ διαλεκτολογικὰ στοιχεῖα (ἰωνικά, δωρικὰ καὶ ἀττικά) καὶ τὸ εὐρὺ φάσμα τῶν γλωσσικῶν ἐπιλογῶν χαρακτηρίζουν

τήν ποίηση τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου, ἡ ὁποία γλωσσικά πόρρω ἀπέχει ἀπὸ τὴν Κοινή, ἀκόμη καὶ ὅταν τὰ θέματά της ἀντλοῦνται ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ.

Τὸ **ἐπίγραμμα**, τὸ κατ' ἐμὲ τελειότερο εἶδος τῆς λογοτεχνίας τῆς ἐποχῆς, συνδυάζει μὲ περιεκτικὸ λόγῳ τὴν γλωσσικὴ ἀκρίβεια καὶ ἐπινοητικὸτητα μὲ τὴν ὑφολογικὴ πυκνότητα καὶ ἀπλότητα. Τὴν ποιητικὴ ἰδιαιτερότητα τοῦ εἶδους αὐτοῦ, ποὺ θηρεύει τὴν συντομία στὸν λόγῳ καὶ τὸ ἀσυνήθιστο λεξιλόγιῳ, εὐγλωττα ἀναδεικνύει τὸ περίφημο ἐπίγραμμα τοῦ Καλλιμάχου (σὲ νεοελληνικὴ ἀπόδοση τοῦ Ὁ. Ἐλύτη), τὸ ὁποῖο συνάμα φανερῶνει καὶ τὶς ποιητικὲς ἐπιλογὲς τοῦ ἰδίου τοῦ Καλλιμάχου, δηλ. τὴν ἐπιδίωξη τῆς θεματικῆς πρωτοτυπίας καὶ τοῦ πυκνοῦ καὶ ἐπιγραμματικοῦ ὕφους ἀντὶ τῆς ἐκτενοῦς ἐπικῆς ἀφηγήσεως. "*Ἐχθρεύομαι τὸ κυκλικὸ τὸ ἔπος,/ καὶ ὁ πολυσύχναστος ὁ δρόμος δὲ μ' ἀρέσει,/ μισῶ καὶ τὸν πολυτριγύριστο ἐρωμένῳ,/ καὶ οὔτε ἀπὸ κρήνη πίνω. Σιχαίνομαι ὅλα τὰ δημόσια!*". Κατὰ τὴν ἴδια γλωσσικὴ καὶ ὑφολογικὴ τεχνικὴ ἓνα ἄλλο ἐπίγραμμα τοῦ Καλλιμάχου, χάρις στὴν ἐπιλογὴ τοῦ λεξιλογίου καὶ στὴν σειρὰ τῶν λέξεων, περικλείει εὐστοχα σὲ δύο μόνον στίχους τὴν ἀπόγνωση τοῦ πατέρα ποὺ ἔχασε τὸν γιό του:

"Δωδεκάτη τὸν παῖδα πατὴρ ἀπέθηκε Φίλιππος/ ἐνθάδε, τὴν πολλὴν ἐλπίδα, Νικοτέλην" (Α.Π. 7.453).

"Τὸν γιό του δώδεκα χρόνων, τὸν Νικοτέλην, ἔχει θάψει ὁ Φίλιππος· αὐτὸς ἦταν ὅλη του ἡ ἐλπίδα".

Ἡ ποικιλία καὶ ἡ ἐκλεπτυσμένη διανόηση εἶναι τὸ στίγμα τοῦ ἀλεξανδρινισμοῦ. Ἡ ποικιλία, κυρίως στὴν γλῶσσα, ἀντανακλᾷ τὴν πολυμορφία καὶ τὴν ἀντιφατικότητα τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς: ἐπιστημονικὸς ὀρθολογισμὸς καὶ θεοποίηση τῆς Τύχης, ἀτομικισμὸς καὶ ἐσωστρεφῆς λογικότητα τῶν ὀλίγων, ἀστικὸς βίος καὶ συγχρόνως οἰκουμενικότητα καὶ κοσμοπολιτισμὸς. Ἡ γλωσσικὴ πραγματικότητα τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου εἶναι τόσο ποικιλόμορφη καὶ σύνθετη ὅσο καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς¹.

β. Ἡ κοινὴ ἑλληνιστικὴ διάλεκτος

Ἡ πολιτικὴ καὶ πολιτιστικὴ ὑπεροχὴ τῶν Ἀθηνῶν τὸν 5^ο αἰ.

1. Ἔτσι εὐστοχα στὴν *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας*, Κέντρο Ἑλληνικῆς Γλώσσας, σ. 779 κ.έ.

π.Χ. και ακόμη περισσότερο κατά την έκστρατεία του Μ. Ἀλεξάνδρου ὡς τὴν ἴδρυση τῶν ἐλληνιστικῶν κρατῶν συνέβαλαν ἔτσι, ὥστε ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος νὰ γίνῃ ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα.

Ἡ τεράστια ἐπέκταση τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴν Ἀσία καὶ στὴν Β. Ἀφρική μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου συνετέλεσε ὥστε ἡ Ἀττικὴ νὰ καταστῇ ἡ γλῶσσα τῆς διοικήσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης ἀλλὰ καὶ τὸ ὄργανο τῆς διεθνοῦς ἐπικοινωνίας μὲ διαφόρους λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ κυρίως τοὺς ὑπηκόους λαοὺς.

Ὡς ἐκ τούτου εὐλόγως ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος ὑπέστη πολλὰς μεταβολὰς στὴν προφορά, στὸ λεξιλόγιο, στὴν γραμματικὴ καὶ στὴν σύνταξη. Ἀπλοποιήθηκε καὶ προσαρμόσθηκε στὶς ἐπικοινωνιακὰς ἀνάγκες πολλῶν λαῶν, ἐκτὸς τοῦ στενοῦ ἐλληνικοῦ χώρου, ἀφήνοντας νὰ παρεισφρήσουν καὶ ἴχνη ἀπὸ τὶς γλῶσσες τὶς ὁποῖες ἐκτόπισε.

Ἔτσι δημιουργήθηκε ἡ Κοινὴ ἐλληνικὴ διάλεκτος τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων, δηλ. τὸ κοινὸ γλωσσικὸ ἐργαλεῖο τὸ ὁποῖο κυριάρχησε σὲ ὅλο τὸ τεράστιο γεωγραφικὸ εὖρος ποὺ διαμόρφωσαν οἱ κατακτήσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἡ Κοινὴ σταδιακὰ ἐπεβλήθη σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ κοινωνικὰ στρώματα τῶν ἐλληνιστικῶν βασιλείων καὶ ἀπέβη γλῶσσα **οἰκουμενικὴ**. Στὴν πτολεμαϊκὴ Αἴγυπτο πάπυροι τῆς ἐλληνιστικῆς περιόδου μαρτυροῦν ὅτι ἡ ἐπικοινωνία τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τοῦ ἱερατείου τῆς χώρας μὲ τὴν αὐτὴ τῶν Πτολεμαίων γινόταν στὰ ἐλληνικά, ἐνῶ οἱ Ἑβραῖοι τῆς περιόδου αὐτῆς, ποὺ κυρίως χάρη στὴν μετάφραση τῶν Ὁ' ἔπαυσαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν ἀραμαϊκὴ, ἀποτελοῦν τὸ γνωστότερο παράδειγμα ἐξελληνισμένης ἐθνότητος κατὰ τὴν ἐλληνιστικὴν περίοδο.

Στὴν Κοινὴ γράφθηκαν τὰ Εὐαγγέλια· στὴν Κοινὴ μεταφράσθηκε ἀπὸ τοὺς Ὁ' ἡ Παλαιὰ Διαθήκη καὶ στὴν Κοινὴ μίλησαν ξένοι ἀλλογλωσσοὶ λαοί, ποὺ ἐγκατέλειψαν τὴν μητρικὴ τους γλῶσσα καὶ ἔγιναν ἐλληνόφωνοι.

"Καὶ τὴν κοινὴν ἐλληνικὴν λαλιά ὡς μέσα στὴ Βακτριανὴν τὴν πήγαμεν, ὡς τοὺς Ἰνδοὺς" ἔγραψε ὁ Καβάφης. Παρόμοια ἦταν ἡ ρῆσις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους τοῦ ἐλληνολάτρη ρήτορα τοῦ 2^{ου} μ.Χ. αἰ. Αἴλιου Ἀριστείδη: *"Δι' ὑμῶν ὁμόφωνος πᾶσα ἐγένετο ἡ Οἰκουμένη"*.

Οἱ **πηγές** ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀντλοῦμε τὶς γνώσεις μας γιὰ τὴν μορφή τῆς Κοινῆς, τόσον τῆς γραπτῆς λογοτεχνικῆς ὅσον καὶ τῆς λαϊκῆς καὶ προφορικῆς παραλλαγῆς τῆς, εἶναι κυρίως οἱ **ἐπιγραφεῖς** τῆς μετακλασικῆς ἐποχῆς καὶ οἱ **πάπυροι**, δύο κατηγορίαι κειμένων ποὺ ἔχουν τὸ προσὸν ὅτι εἶναι αὐτόγραφες γλωσσικὲς μαρτυρίαι τῆς

ἐποχῆς τους, χωρίς τὴν παρεμβολὴ ἀντιγραφῶν, παρὰ τὴν φθορὰ πού συνήθως ἔχουν ὑποστῆ ἀπὸ τὸν χρόνον. Μεγαλύτερη σπουδαιότητα ἔχουν μάλιστα οἱ πάπυροι ἐκεῖνοι πού περιέχουν ἀνεπίσημα καὶ μὴ λογοτεχνικά κείμενα. Καὶ τοῦτο γιατί ποσοτικά ὑπερέχουν ἀπὸ κάθε ἄλλο μετακλασσικὸ κείμενο, ἐπειδὴ καλύπτουν μιὰν ἀπέραντη χρονικὴ περίοδο περίπου χιλίων ἐτῶν καὶ ἀντιπροσωπεύουν τὴν ὀμιλούμενη γλῶσσα ὄλων τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων καὶ ἐπαγγελματικῶν τάξεων. Κύριες πηγές τῆς γραπτῆς Κοινῆς εἶναι **τὰ βιβλικά κείμενα τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης**, πού ἀπευθύνονταν στοὺς ἀπλοὺς ἀνθρώπους καὶ γι' αὐτὸ χρησιμοποίησαν τὴν ζωντανή, τὴν ὀμιλούμενη γλῶσσα τοῦ λαοῦ ἢ δὲν ἀπομακρύνθηκαν πολὺ ἀπὸ αὐτήν. Μελετώντας τίς πηγές αὐτές τῆς Κοινῆς διαπιστώνομε ὅτι, κατὰ τοὺς ἑξὶ αἰῶνες πού συμβατικά καλύπτει ὁ ὄρος "Κοινή" (δηλ. τοὺς τρεῖς ἑλληνιστικoὺς καὶ τοὺς τρεῖς πρῶτους χριστιανικοὺς), παρουσιάσθηκαν **γλωσσικοὶ νεωτερισμοὶ** στὴν **φωνητική**, στὴν **μορφολογία**, στὴν **σύνταξη** καὶ στὸ **λεξιλόγιο**.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, μὲ ἀργὴ ἀλλὰ σταθερὴ καὶ κανονικὴ ἐξελικτικὴ πορεία, ἀχρήστευσε πλῆθος ἀπὸ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἀρχαίας καὶ ἀντιστοίχως ἀπέκτησε τὰ κυριώτερα γνωρίσματα τῆς νέας ἑλληνικῆς σὲ τέτοια ἔκταση, ὥστε οἱ ἀρχεῖς σχεδὸν κάθε νεοελληνικοῦ γλωσσικοῦ φαινομένου νὰ μποροῦν νὰ ἀναζητηθοῦν στὰ σωζόμενα σήμερα κείμενα τῆς Κοινῆς:

α) **Νεωτερισμοὶ στὴν φωνητική:** Ἡ προσωδία, δηλ. ἡ διάκριση ἀνάμεσα σὲ μακρὰ καὶ βραχέα φωνήεντα, χάθηκε σταδιακά. Ὁ τόνος τῶν λέξεων ἀπὸ μουσικὸς ἔγινε δυναμικός. Ἡ δασεῖα παύει πιά νὰ προσφέρεται, ἀλλὰ καὶ νὰ γράφεται στὰ κείμενα τῆς καθομιλουμένης καὶ θὰ ἐπανέλθῃ ἀργότερα μὲ τὴν παρέμβαση τῶν ἀπτικιστῶν Γραμματικῶν ἀπὸ τὸν 1^ο π.Χ. αἰ. κ.έ.

β) **Νεωτερισμοὶ στὴν μορφολογία:** Πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς νεολογισμοὺς αὐτῆς τῆς κατηγορίας δὲν ἀπαντοῦν στὰ κείμενα τῶν Εὐαγγελίων καὶ γενικά στὴν γραπτὴ λογοτεχνικὴ Κοινή, ἀλλὰ σὲ δημῶδη κείμενα πού ἀναδεικνύουν τὸν καθημερινὸ προφορικὸ κυρίως λόγο. Βασικοὶ νεωτερισμοὶ στὴν μορφολογία εἶναι οἱ ἑξῆς: Ὁ δυϊκὸς ἀριθμὸς ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὸν πληθυντικὸ· τὸ θηλυκὸ ἄρθρο ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὸ ἀρσενικὸ (**οἱ** γυναῖκες)· τὰ ἀρσενικά πρῶτόκλιτα σὲ **-ας** σχηματίζουν τὴν γενικὴ σὲ **-α** (τοῦ ταμία **ἀντὶ** τοῦ ταμίου) καὶ τὰ θηλυκὰ πρῶτόκλιτα σὲ **-α** δίνουν γενικὴ σὲ **-ας** (δόξα**ς** ἀντὶ δόξης). Παρατηρεῖται

γενικά τάση για άπλοποίηση και έφαρμογή τής άρχης τής αναλογίας: π.χ. κατ' αναλογίαν με την κατάληξη **-εs** του πληθυντικού τών τριτοκλίτων (άνδρες, γυναίκες) σχηματίζονται και τά πρωτόκλιτα (οί ταμίεs αντί ταμίαι). Οί μεταβολές αυτές προοδοποιούν την σημερινή μας γλώσσα.

γ) **Νεωτερισμοί στην σύνταξη:** Η σύνταξη τής έλληνικης γλώσσας γίνεται σταδιακά **αναλυτική**, όπως είναι και σήμερα: τά απαρέμφατα με έτεροπροσωπία, δηλ. με διαφορετικό υποκείμενο από τó ρήμα, αναλύονται σε προτάσεις με "ότι κ.τ.λ." ή "για να κ.τ.λ."· ό ρηματικός τύπος του μέλλοντος γίνεται περιφραστικός με "θά + ρήμα"· ή δοτική σταδιακά αντικαθίσταται με έμπρόθετες εκφράσεις· ή έλευθερία στην σειρά τών λέξεων τής άπτικής διαλέκτου τών κλασικών χρόνων αντικαθίσταται στην Κοινή με μιá περισσότερο τυποποιημένη σειρά λέξεων κατά τó σχήμα Υ(ποκείμενο) – Ρ(ήμα) – Α(ντικείμενο), όπως ακριβώς και στην σημερινή δομή τής προτάσεως· ή παρατακτική σύνταξη αντικαθιστά συχνά τόν ύποτεταγμένο λόγο.

δ) **Νεωτερισμοί στο λεξιλόγιο:** Οί λεξιλογικές και οί σημασιολογικές μεταβολές πού συντελούνται στην διάρκεια τής Κοινής είναι άνυπολόγιστες και όφείλονται στην μεταβολή του τρόπου ζωής τών ανθρώπων. Άχρηστεύονται κυρίως οί δύσκολες στην χρήση τους λέξεις και αντικαθίστανται με άπλούστερες, όπως *ναύs - πλοϊον, ίχθυs - όψάριον, μέλαs - μαύρος, μύs - ποντικός, τίs - ποϊός*, κτλ. Λέξεις τής άπτικής διαλέκτου, μετά την εμφάνιση του Χριστιανισμού, άποκτούν ειδική σημασία, την όποϊαν διατηρούν ως σήμερα: *Χριστός - χρισμα, έκκλησία, ιερόν, λειτουργία, άγγελος, μάρτυs, ήγούμενος* κ.ά. Τότε και τó "Έλλην άποκτά και την σημασία "είδωλόαττης", επειδή οί έμποτισμένοι με την έλληνική παιδεία άντέδρασαν στην επικράτηση του Χριστιανισμού.

Έτσι ή έλληνιστική Κοινή με βάση την παλαιότερη Άπτική διάλεκτο αναπτύχθηκε και επεκράτησε μεταξύ του 300 π.Χ. και του 300 μ.Χ. σε μιá ένιαία προφορική και γραπτή γλώσσα, ή όποϊα αντικατέστησε σταδιακά και εξαφάνισε τίs άρχαϊες διαλέκτους. Οί διάλεκτοι τής Ν.Ε. γλώσσας, με εξαίρεση την τσακωνική, ή όποϊα διατηρεί πολλά στοιχεία τής άρχαϊας δωρικης, είναι όλες νέες και άφετηρία έχουν την Κοινή τών έλληνιστικών χρόνων, διαπίστωση πολύ σημαντική για την διαχρονικότητα τής γλώσσας μας. Όπως παρατήρησε ό Γ.Ν. Χατζιδάκις, από τίs δύο παραλλαγές τής Κοινής

ή προφορική ή λαϊκή εξέλιχθηκε στην σύγχρονη Δημοτική και ή γραπτή Κοινή στην Καθαρεύουσα.

Ώς εκ τούτου από το 300 π.Χ. έως το 300 μ.Χ., περίοδο κατά την οποία σημειώθηκαν οι σημαντικές αλλοιώσεις στους τύπους και στην σύνταξη της έλληνικης, σηματοδοτείται ουσιαστικά ή μετάβαση από την αρχαία στην νέα έλληνική.

Συνοψίζοντας: ή έλληνιστική Κοινή αποδεικνύει ότι κυρίαρχο γνώρισμα της Έλληνικης ήταν πάντα ή **ένότητα**. Μία ένότητα που προέκυπτε μέσα από διαφοροποιήσεις και από την συνύπαρξη διάφορων γλωσσικών μορφών· μία ένότητα που αναδεικνύεται από τα κείμενα της γραμματείας μας. Η Έλληνική εξέλιχθηκε οργανικά, εμπλουτίστηκε και μετά την Άλωση επέδρασε καταλυτικά στις ευρωπαϊκές γλώσσες. Από τον Όμηρο στους κλασικούς συγγραφείς της Χρυσής Άθηναικής Πεντηκονταετίας και από την οικουμενική έλληνιστική Κοινή στην γλώσσα των πατέρων της Έκκλησίας και στην σύγχρονη νεοελληνική, "ή γλώσσα που μās έδωσαν έλληνική", παρέμεινε ένια και διαχρονική.

Αυτή είναι ή ουσία και το μεγαλείο της γλώσσας μας και γι' αυτό χρές όλων μας είναι ή όρθή γνώση, ό σεβασμός και ή προστάσια της.

Βιβλιογραφία

- A. Φ. ΧΡΙΣΤΙΔΗΣ (έπιμ.), *Ίστορία της Έλληνικης Γλώσσας. Από τις αρχές έως την Ύστερη Άρχαιότητα*, Κέντρο Έλληνικης Γλώσσας – Ίνστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 2001 [= *A History of ancient Greek: from the beginning to late antiquity*, ed. For the Centre for the Greek Language by A.-F. Christides, Cambridge 2007].
- O. HOFMANN – A. DEBRUNNER – A. SCHERER, *Ίστορία της Έλληνικης Γλώσσας*, μτφρ. Χ.Π. Συμεωνίδη, 2 τόμοι, Θεσσαλονίκη 1983.
- ΣΤ. ΚΑΨΩΜΕΝΟΣ, *Άπό την Ίστορία της Έλληνικης Γλώσσας: Η Έλληνική Γλώσσα από τα έλληνιστικά ως τα νεώτερα χρόνια. Η Έλληνική Γλώσσα στην Αίγυπτο*, Θεσσαλονίκη: Ίνστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1985.
- N. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ, *Ίστορία της Έλληνικης Γλώσσας* (Τέσσερις Μελέτες), Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Νεοελληνικών Σπουδών 1992.
- F. R. ADRADOS, *Ίστορία της Έλληνικης Γλώσσας. Από τις απαρχές*

- ὥς τις μέρες μας, μτφρ. A. Villar Lecumberti, ἐπιμ. Γ. Ἀναστασίου - Χ. Χαραλαμπίκης, Ἀθήνα 2003.
- G. O. HUTCHINSON, *Hellenistic Poetry*, Cambridge 1988 (ἑλλην. μτφρ. Λ. Χατζηκώστα, Ἀθήνα 2007).
- N. HOPKINSON, *A Hellenistic Anthology*, Cambridge 1988 (ἑλλην. μτφρ. Ἀ. Τάτση, Ἀθήνα 2006).
- M. FANTUZZI – R. HUNTER, *Muse e modelli: La poesia ellenistica da Alessandro Magno ad Augusto*, Roma- Bari 2002 (ἑλλην. μτφρ. Δ. Κουκουζίκια – Μ. Νούσια, Ἀθήνα 2005).